

Kommunalt samarbeid om barn som pårørende:

– Barna trenger å bli sett av noen

Barn som pårørende er viktige i Ålesund kommune. Kommunen jobber med å etablere rutiner for å fange opp barn av foreldre som sliter med alvorlige lidelser. De har også oppnevnt barneansvarlig personell i alle hjemmetjenestene. Dette skal sikre at de ansatte snakker med foreldre om barnas behov for informasjon og oppfølging.

AV METTE GRYTEN, RÅDGIVER VED KOMPETANSESENTER RUS - MIDT-NORGE

FOLKEHELSEINSTITUTTET VISER TIL at rundt ett av fire norske barn har foreldre som sliter med psykiske vansker eller alkoholproblemer av en slik grad at hverdagen blir påvirket. Dette kan blant annet resultere i at barna ikke har kapasitet til å konsentrere seg om skole og lek med venner, og at de mister verdifull tid til å utvikle seg. Barna trenger at vi voksne er åpne om det som er vanskelig hjemme og at de får noen å dele tankene sine med. Hva må til for at barna blir møtt med åpenhet og respekt – enten de er hjemme, på skolen, i barnehagen eller andre steder?

Hjelpetjenestene har ansvar for å se barna Kompetansesenter rus - Midt-Norge (KoRus-Midt) inviterte i 2012 Ålesund kommune til et toårig utviklingsløp for å imøtekomme kravene fra Helsepersonelloven §10a. Her pålegges helsepersonell å bistå med at barn av pasienter får informasjon og nødvendig oppfølging som følge av forelderens tilstand. I flere av tjenestene for voksne innebar dette å utarbeide rutiner for å snakke med brukerne om hvordan barna deres opplever å ha foreldre som sliter. Målsettingen med satsingen i Ålesund kommune var å utarbeide rutiner for å følge opp barna som er pårørende i rustjenestene, psykisk helseteam og i somatiske tjenester. I tillegg var det viktig å styrke kompe-

tansen til helsepersonell som skulle snakke med foreldrene om barna og foreldrerollen. Satsingen i kommunen omfattet hjemmetjenestene, NAV og Tildelingskontoret. Tildelingskontor ble etablert i 2012 for tildeling av lovpålagte helsetjenester. Her blir det foretatt en saksutredning før brukerne henvises til instansen som skal følge opp saken videre.

Kommunal barnekoordinator

Lisbeth Slyngstad sitter i Rådmannens stab og ble koordinator for satsingen og kontaktperson inn mot KoRus-Midt. Hun har vært rådgiver innen psykisk helse og er opptatt av at barn som er pårørende skal oppleve å bli sett og få den hjelpen de har krav på. Satsingen viser så langt at det er helt vesentlig at en sentral person påtar seg rollen som koordinator for etableringen av barneansvarlige og det videre arbeidet i kommunen.

Fagdager om Barnespor

Mellom 2009 og 2012 gjennomførte KoRus-Midt og enheter innen rus og psykisk helsevern i Helse Midt-Norge det såkalte BiRus-prosjektet. Dette dreide seg om å fange opp barna til pasientene og å innføre rutiner for en systematisk oppfølging av familien når mor eller far er til behandling. I 2012 ble det arrangert fagdager i Ålesund kom-

mune basert på erfaringer fra BiRus-prosjektet. Deltakere fra psykisk helseteam og rustiltakene, skoler og barnehager deltok her. Gjennom et av gruppearbeidene på fagdagen kom det fram hva som skulle til for at oppfølgingen av barna best kunne tilrettelegges i tjenestene. De gjennomgående rådene var å:

- » Etablere en kontaktperson på hvert tjenestested
- » Etablere rutiner for å finne brukerne med foreldreansvar
- » Etablere skjemaet «Barnearket» i datasystemet til hjemmetjenestene
- » Etablere felles mal og prosedyre for arbeidet
- » Arrangere fagmøter med trening og rollespill
- » Etablere en handlingsplan for arbeidet
- » Sikre at arbeidet er forankret i ledelsen

Barneansvarlige i hjemmetjenestene

Virksomhetslederne i Ålesund kommune konkluderte i desember 2012 med at alle hjemmetjenestene (inkludert rus og psykisk helse) skulle ha en barneansvarlig person. Denne funksjonen skulle ligge til teamlederne. Teamlederne har ansvar for det faglige og daglige arbeidet og kan tilrettelegge slik at personalet får mulighet til å snakke med brukere som er foreldre og eventuelt med barna deres. I tillegg skulle noen ansatte fra psykisk helseteam og rustiltakene være barneansvarlige. De barneansvarlige utgjorde kommunens ressursgruppe og skulle utarbeide prosedyrer og en handlingsplan for kompetansebygging og rutiner for registrering av barna, saksbehandling og journalføring.

Ressursgruppe

Ressursgruppen har hatt to-tre samlinger per halvår for opplæring og å definere barneansvarligrollen. Det tar tid å øke bevisstgjøringen på området. Som offentlig ansatt i helsesektoren møter de ofte disse barna som voksne med store psykiske helse- og rusproblemer. De barneansvarlige trengte verktøy og veiledning i hvordan de kunne redusere risikoen for overføring av denne «arven» til framtidige generasjoner. Noen opplevde rollen som barneansvarlig som

merarbeid og at det dessuten ikke var deres oppgave å snakke med foreldrene om barna deres. Både KoRus-Midt og barnevernstjenesten deltok i disse samlingene og poengterte viktigheten av å samarbeide med eller henvise barna til andre instanser der det var behov for det. For å fange opp barna så tidlig som mulig ble det avgjort at Tildelingskontoret skulle ta første samtalen med foreldrene.

Barna må oppdages tidlig

Undersøkelser viser at det tar flere år før en person søker behandling for sitt rusmisbruk (Frid Hansen, 2011). Omtrent halvparten av de 500 barna vi fikk kjennskap til gjennom BiRus-prosjektet bodde sammen med forelderen som var til behandling. Det er derfor naturlig å anta at flere av barna har hatt en langvarig og stressende situasjon. I BiRus-prosjektet erfarte vi at det var langt flere foreldre i rusinstitusjonene enn det vi på forhånd forventet. Enkelte barn ville forblitt uoppdaget dersom vi kun snakket med de brukerne vi antok var foreldre. Det var derfor avgjørende at Tildelingskontoret innførte rutiner på at alle søkerne ble spurt om de hadde barn.

Tydelighet gir trygghet

Barnearket er et samtaleverktøy der behandleren bruker god tid sammen med forelderen for å bli kjent med barnas situasjon. Dette ble lagt inn i datasystemet til hjemmetjenestene i Ålesund kommune. Det ble foretatt enkelte tilpasninger slik at verktøyet kunne brukes av alle hjemmetjenestene som møter foreldre. Det er blant annet viktig at behandleren får forståelse for om forelderen er interessert i et samarbeid rundt barnet. Mot slutten av samtalen fyller behandleren inn det de har snakket om i skjemaet. I opplæringen av de barneansvarlige var gjennomgang av Barnearket sentralt og praktiske øvelser bidro til en større trygghet i samtale. Tildelingskontoret har satt av egne opplæringsdager for sine 15 ansatte. Kursmateriell og veilederen Barnespor for helsepersonell ligger lett tilgjengelig for de ansatte. Siden Barnearket er inkludert i de faste rutineene på Tildelingskontoret, vil det alminneliggjøre slike samtaler.

Barn som har det vanskelig hjemme trenger voksne de kan dele tankene sine med. I Ålesund kommune jobbes det nå med å utarbeide gode rutiner for å følge opp barna som er pårørende i rustjenestene, psykisk helseteam og i somatiske tjenester. (Illustrasjon fra BiRus)

” – Dette har virkelig åpnet øynene mine, nå flytter jeg blikket bak brukeren og ser barna lettere

Holdninger påvirker praksis

Barnekoordinator Lisbeth Slyngstad i Rådmannens stab sier at et lovpålagt ansvar gjør rollen som barneansvarlig tydeligere. Den barneansvarlige har «koordinere- og sørge for-ansvar», mens alle ansatte har ansvar for å fange opp barna og bistå med nødvendig informasjon og oppfølging. Den barneansvarlige er en fagperson som kan bistå og støtte kollegaene. Jevnlig faglig påfyll og gjentakelse er sentralt for kontinuiteten i arbeidet. Ålesund kommune ble tildelt midler fra KoRus-Midt i forbindelse med satsingen på barn som er pårørende. Midlene dekte kursdeltakelser og gir kommunen mulighet til noe frikjøp og å arrangere egne kompetansehevende tiltak. Å etablere nye roller, ny praksis og endre holdninger er et kontinuerlig arbeid som krever høyt fokus fra både ansatte og ledere, og det krever en dedikert koordinator. Det er viktig å tenke langsiktig og tåle at ting tar tid.

Positiv opplevelse for foreldrene

«Dette har virkelig åpnet øynene mine, nå flytter jeg blikket bak brukeren og ser barna lettere». Det sier Britt Vartdal som er barneansvarlig i psykisk helseteam i Ålesund. Hun jobbet med å fange opp barna før også, men arbeider nå mer systematisk med å inkludere barna i samtaler med foreldrene hun møter. Hun sier at veilederen Barnespor for helsepersonell er en god støtte,

i tillegg til de praktiske tipsene hun har fått fra kollegaene, barnevernstjenesten og KoRus-Midt. Britt har fått tilbakemeldinger på at foreldresamtaler er viktig for foreldrene. Hun har for eksempel forberedt en mamma på å fortelle barnet om hvorfor hun er trist og trekker seg tilbake. Mammaen kom tilbake og fortalte at det var en stor lettelse å få forklart hva hun slet med. Britt har erfart at det å se barnet er til stor hjelp for mor eller far. Foreldrene får ofte en bedre forståelse av egen barndom og kan lettere overføre erfaringene til foreldrerollen. «Det er ikke noe som har engasjert meg så mye som dette i min yrkeskarriere. Disse barna trenger å bli sett av noen!» ☒

REFERANSER:

Hansen, Frid: Familieorientert rusmiddelbehandling, Borgestadklinikken Blå Kors Forlag, 2012

Folkehelseinstituttet, Rapport 2011:4 Barn av foreldre med psykiske lidelser og alkoholmisbruk, 2011

Kompetansesenter rus – Midt-Norge, Barnespor for helsepersonell, 2011

Kompetansesenter rus – Midt-Norge, Sluttrapport for BiRus 2009-2012, 2012